

@fosselat

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موضوع

حلم (بردباری) در قرآن و حکمت‌های علی (ع)

تهیه شده توسط حجت الاسلام علی رجبی

الْحِلْمُ ثَمَرَةُ الْعِلْمِ [غررالحکم]
(بردباری نتیجه دانش است)

@fosselat

۱- معنای واژه "حلم"

۲- بردباری در آیات قرآن

۳- بردباری در حکمت‌های نهج البلاغه

حلم: خویشتنداری هنگام هیجان و بر آشفتگی و خشم، بردباری - از آنجا که این حالت از عقل نشات می‌گیرد، گاه حلیم به معنای "عاقل" به کار رفته.

"حلم" در جایی به کار می‌رود که شخص قادر به انتقام و اظهار خشم است، اما خودداری می‌کند.

انّ الحلم هو الامهال بتاخير العقاب المستحقّ

"صبر" عدم اظهار مصیبت و گرفتاری و خشم است، چه قادر به اظهار باشد و چه نباشد.

و الصبر حبس النفس لمصادفه المکروه

[معجم الفروق اللغویه - ص ۱۹۹]

نکته: تکرار این واژه مجموعاً ۱۵ بار در قرآن آمده است

"حلیم" صیغه مبالغه به معنای بسیار بردبار که از اسمای حسنی الهی است.

"وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ" (بقره ۲۲۵) خداوند چاره ساز و مهلت دهنده است، به گناه کاران مهلت می‌دهد و در عذاب

آنها عجله نمی‌کند. مهلت دادن یک نوع بردباری است.

[قاموس قرآن، ج ۲ ص ۱۶۷ و ۱۶۸]

@fosselat

حلم (بردباری) در قرآن و حکمت‌های علی (ع)

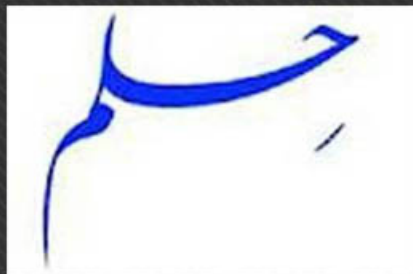
۳
بردباری در آیات قرآن

الحلم عنوان الفضل [غررالحکم]

بردباری نشانه برتری است

۱- حلیم از اوصاف خداوند است [۱۱ مورد]

۲- حلیم از اوصاف انبیاء [۳ مورد]

- ۱- ... لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ {بقره ۲۲۵}
- ۲- ... وَعَلِّمُوا أَنْ اللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَعَلِّمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ {بقره ۲۳۵}
- ۳- ... قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذَى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ {بقره ۲۶۳}
- ۴- ... وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ {آل عمران ۱۵۵}
- ۵- ... مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةٍ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ {نساء ۱۲}
- ۶- ... وَإِنْ تَسَأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبَدَّ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ {مائده ۱۰۱}
- ۷- ... لِيَدْخِلْنَهُمْ مُدْخَلَ رِضْوَانِهِ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ {حج ۵۹}
- ۸- ... إِنْ تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ {تغابن ۱۷}
- ۹- ... وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا {اسراء ۴۴}
- ۱۰- ... وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا {احزاب ۵۱}
- ۱۱- ... وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكْتَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا {فاطر ۴۱}

بردباری در آیات قرآن

الف) حلیم از اوصاف خداوند است

معیت وصف حلیم خداوند با اوصاف دیگر

- ۱- غَفُورٌ حَلِيمٌ = ۴ مرتبه
- ۲- غَنِيٌّ حَلِيمٌ = ۲ مرتبه
- غفور + حلیم = ۶ مورد

نکته: در دو مورد بالا دلیل موخر آمدن صفت حلیم یکسان شدن فواصل آیات دو سوره (اسراء ۴۴ و فاطر ۴۱) می باشد و یا دلایل دیگر

۳- عَلِيمٌ حَلِيمٌ = ۳ مرتبه

۴- حَلِيمًا غَفُورًا = ۱ مرتبه

۵- شَكُورٌ حَلِيمٌ = ۱ مرتبه

۱- صفت ابراهیم (ع)

... إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ { توبه ۱۱۴ }

... إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ { هود ۷۵ }

۲- صفت اسماعیل

فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ { ۱۰۱ } فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ { ۱۰۲ }

{ صفات ۱۰۱ و ۱۰۲ }

۳- اعتراف قوم شعیب به "حلیم" بودن او

... إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ { هود ۸۷ }

@fosselat

حلم (بردباری) در قرآن و حکمت‌های علی (ع)

۳

بردباری در حکمت‌های نهج البلاغه

الحلم زين الخلق [غررالحکم]

بردباری، زیور خوشخویی است

- ۱- راه محفوظ ماندن از خطرات مادی و معنوی [دو سلاح برتر]
- ۲- راه تحصیل بردباری (تمرین آن)
- ۳- ارزش بردباری و ترک شتاب [نتیجه بلند همتی]
- ۴- آثار و ثمرات بردباری

- الف) در برابر جاهلان و سفیهان
- ب) عدالت و اعتدال در معاشرت
- ج) بهترین یاور
- د) برترین عزت

اما جادق
بندهم
آنکه مالک خشم خود نباشد،
مالک عقل خود نیست
تعبیر العقول
ص ۳۶۶

بردباری در حکمت‌های نهج البلاغه

۱ راه محفوظ ماندن از خطرات مادی و معنوی [دو سلاح برتر]

الْجِلْمُ غِطَاءٌ سَاتِرٌ، حلم پرده ای است ساتر.

وَالْعَقْلُ حُسَامٌ قَاطِعٌ، و عقل شمشیری است برنده

فَاسْتُرْ خَلَلَ خُلُقِكَ بِحِلْمِكَ، بنابراین، عیوب اخلاقی خود را با حلمت بپوشان

وَقَاتِلْ هَوَاكَ بِعَقْلِكَ. و با هوی و هوس های سرکشت با شمشیر عقل مبارزه کن

[حکمت ۴۲۴]

- سیره متقین

...وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ قَلِيلٌ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

و خشم خود را فرو برده، [آتش هیجانش را با یاد خدا خاموش می سازند،] و از [خطای] مردم می گذرند، خداوند نیکوکاران را دوست دارد

[سوره آل عمران آیه ۱۳۴]

بردباری در حکمت‌های نهج البلاغه

۲ راه تحصیل بردباری (تمرین آن)

إِنْ لَمْ تَكُنْ حَلِيمًا فَتَحَلَّمْ

اگر حلیم و بردبار نیستی خود را به بردباری وادار کن (و همانند حلیمان عمل کن)

فَإِنَّهُ قَلٌّ مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ إِلَّا أَوْشَكَ أَنْ يَكُونَ مِنْهُمْ.

زیرا کمتر شده است کسی خود را شبیه قومی کند و سرانجام از آنان نشود.

[حکمت ۲۰۷]

- سیره پیامبر اعظم (ص)

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

گذشت [از اشتباه کاران] راپیشه خود ساز، و به کارهای پسندیده فرمان بده، و از نادانان رویگردان باش

[سوره اعراف آیه ۱۹۹]

الْحِلْمُ وَالْإِنْتَانَةُ تَوَاقُفَانِ

بردباری و ترک شتاب، فرزندان دوقلویی هستند

يُنْتِجُهُمَا عَلُوُّ الرَّهْمَةِ.

که از همت بلند متولد می‌شوند.

[حکمت ۴۶۰]

- سیره عباد الرحمان

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ ... وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

بندگان [حقیقی] خداوند رحمان آنانند که ... و هنگامی که مورد گفتار نادانان قرار می‌گیرند [در پاسخشان] می‌گویند: [بین ما و شما] جدایی [است]

[سور فرقان آیه ۶۳]

الف) در برابر جاهلان و سفیهان
 ب) عدالت و اعتدال در معاشرت
 ج) بهترین یاور
 د) برترین عزت

امام علی علیه السلام
 در برابر سفیه بردباری کن،
 تا یاوران تو علیه او زیاد شود

میزان الحکمه ج ۵ ص ۳۳۸

بردباری در حکمت‌های نهج البلاغه

آثار و ثمرات بردباری

۴

الف در برابر جاهلان و سفیهان

أَوَّلُ عَوَظِ الْحَلِيمِ مِنْ حِلْمِهِ

نخستین نتیجه ای که شخص بردبار از بردباری خود می برد

أَنَّ النَّاسَ أَنْصَارُهُ عَلَى الْجَاهِلِ.

این است که مردم در برابر جاهل و نادان از وی حمایت خواهند کرد.

[حکمت ۲۰۶]

... وَبِالْحِلْمِ عَنِ السَّفِيهِ تَكْثُرُ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِ.

...و با حلم و بردباری در برابر سفیهان، یاوران انسان بر ضد آنها فزونی می‌یابند.

[حکمت ۲۲۴]

... وَمَنْ حَلَمَ لَمْ يُفْرِطْ فِي أَمْرِهِ

و هرکس بردباری کند و در کار خویش کوتاهی نکند

وَعَاشَ فِي النَّاسِ حَمِيدًا.

و در میان مردم پسندیده زندگی نمود

الْحِلْمُ عَشِيرَةٌ.

حلم همچون يك قوم و قبیله است (در یاری کردن انسان در مقابل سفيهان).

[حکمت ۴۱۸]

- سیره عباد الرحمان

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا

آنان [که بندگان حقیقی خداوندند] تن به شهادت ناحق نمی دهند [و در مجالس باطل حاضر نمی شوند]، و هنگامی که بر [گفتار و کردار]

بیهوده [اشخاص] می گذرند با بزرگواری و متانت می گذرند

[سور فرقان آیه ۷۲]

... وَلَا عِزٌّ كَالْحِلْمِ ...

هیچ عزتی چون بردباری نیست

[حکمت ۱۱۳]

- سیره مومنان اهل توکل

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

هم آنان که از گناهان بزرگ و از کارهای بسیار زشت دوری می‌کنند، و چون به خشم آیند [چشم پوشی و] گذشت را به کار می‌گیرند

[سور شوری آیه ۳۷]

